

АДАМОВИЧ Сергій Васильович,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права Карпатського
національного університету
імені Василя Стефаника,
доктор історичних наук, професор
АДАМОВИЧ Галина Миколаївна,
старший викладач кафедри
менеджменту та освітніх інновацій
Івано-Франківського обласного
інституту післядипломної педагогічної
освіти

РУЙНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ РФ ЧЕРЕЗ ЗНИЩЕННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Серед іншого після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 р. державні чинники рф з порушенням норм міжнародного права розпочали руйнування системи освіти для знищення української ідентичності.

Загалом агресія Росії поставила під сумнів право на освіту в Україні як фундаментальне право людини в усіх аспектах. Як визначено у заувазі загального порядку № 13 Комітету ООН з економічних, соціальних і культурних прав від 8 грудня 1999 р., «освіта є як правом людини сама по собі, так і незамінним засобом реалізації інших прав людини» [11].

Одночасно росія, як держава-підписант «Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права» від 16 грудня 1966 р. згідно статті 13 цього пакту повинна була б «поважати свободу батьків і у відповідних випадках законних опікунів обирати для своїх дітей не тільки запроваджені державними властями школи, а й інші школи, що відповідають тому мінімуму вимог щодо освіти, який може бути встановлено чи затверджено державою, і забезпечувати релігійне та моральне виховання своїх дітей відповідно до власних переконань» [5]. Відзначимо, що стаття 50 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. передбачає, що «окупаційна держава повинна в співробітництві з державними та місцевими органами влади сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту» [4].

Натомість станом на січень 2026 р. від російських бомбардувань і обстрілів руйнувань зазнали 4048 навчальних закладів, 408 ліквідовано повністю [7]. Зазвичай жодної військової необхідності в знищенні освітніх закладів не було. Так, підставою для обстрілу школи № 24 стало лише те, що 1 березня 2022 р. в школі № 24 підлітки кидали петарди в сторону військових

рф, після цього російський танк вистрілив в школу [1, с. 7]. Після звільнення від окупації обстріли освітніх закладів лише загострювалися. Так, протягом жовтня 2023 – частини січня 2024 рр. руйнувань в результаті обстрілів зазнали не менше 15 освітніх закладів на деокупованих територіях Херсонської області.

Частими були випадки, коли росіяни облаштували в освітніх закладах катівні або розквартирували в них свої гарнізони. Так, у селі Бургунка Тягинської сільської ради у дитсадку у підвалі «всіх, хто за Україну закривали на кілька днів туди. Атовців били, заставляли рити окопи» [1, с. 8].

Стосовно дітей, то згідно з офіційною статистикою, станом на 23 січня 2026 р. в результаті воєнних дій загинуло 679 дітей, 2342 – зазнало поранень, 2216 дітей зникло, до Росії з окупованих територій депортовано 20000 дітей, де вони піддаються примусовому перевихованню [3].

Задля індоктринації українських дітей з окупованих Росією територій, їх часто без дозволу батьків, примусово депортували та перевиховували у так званих літніх таборах. У цих закладах був акцент на російській мові, інтеграції дітей в російське життя, культуру, суспільство, історію, військову підготовку. Навчальні предмети викладалися за російськими стандартами освіти. Деякі табори були розміщені в регіональних університетах по всій Росії та мали на меті заохотити вступ до цих університетів депортованих українців [12]. Так, згідно виявлених в Ізюмі документів «1-2 особливо зразкових дітей» росіяни планували відправити до табору в Криму, а учнів 7-9 класів – до Белгорода для поширення російської пропаганди [2, с. 51].

Незаконна політика депортації дітей є актом геноциду, а в ситуації зі злочинами росіян створила основу для видачі Міжнародним кримінальним судом 17 березня 2023 р. ордерів на арешт двох ключових злочинців В. Путіна та М. Львової-Белової «за воєнний злочин у вигляді незаконної депортації населення та незаконної переміщення населення з окупованих територій України до Російської Федерації на шкоду українським дітям» [10].

Російська окупаційна влада на окупованих територіях впровадила стандарти освіти держави-агресора щодо українських дітей. Так, уже після анексії Криму, за даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини, кількість дітей, які здобувають освіту українською мовою протягом першого року після 2014 р. скоротилася на 80 відсотків, а наступного року відбулося подальше зниження на 50 відсотків. Беззаперечно, що такий раптовий і різкий спад спричинив непомірний негативний вплив на права українських дітей та їх батьків і кваліфікується як расова дискримінація [8].

У свою чергу українські педагоги, які продовжували залишатися під окупаційною владою зазнавали викрадень і репресій. Так, тренера спортивної школи у м. Вовчанськ – В. Галича тримали у 2022 р. в неволі 15 діб в катівні у м. Вовчанськ на агрегатному заводі. Директорку Іванівського ліцею Л. Тільну вивезли і катували. Жінку 5 діб тримали у катівні без їжі й води [2, с. 50]. У селі Лоцкине на Миколаївщині росіяни замордували місцевого вчителя, у якого найшли патрони, і ідентифікували його як «нацика» [6].

Окупанти чинили тиск на педагогічні колективи з метою приведення освіти до російських стандартів. Вчителька з с. Шевченкового розповіла: «До

мене додому прийшли чоловіки та наказали мені з'явитися до їхнього директора. Він сказав, що якщо я не погоджуся розпочати роботу у навчальному році, то піду на два дні на «підвал» [9]. Однак, оскільки дуже мало місцевих вчителів бажали співпрацювати, волонтерів набирали із росії (лише у 2022 р. зголосилося викладати на окупованих територіях понад 200 російських вчителів) [13]. Репресій зазнавали і батьки. Так у с. Максима Горького батьків, які не давали дитину у школу/садок російській, залякували, що позбавлять батьківських прав [1, с. 8].

Отже, можемо стверджувати, що українська система освіти цілеспрямовано стала мішенню та знищується росією з порушенням усіх елементів освітніх прав та міжнародного права задля зруйнування української ідентичності. З початком агресії у 2022 р. освітні заклади цілеспрямовано зазнають руйнувань в результаті обстрілів, приміщення шкіл і садків окупанти використовують як бази для особового військового складу чи місця для тортур. На окупованих територіях росіяни розгорнули широкомасштабну діяльність з ціллю русифікації, примусового наповнення дитячої свідомості російськими імперськими наративами історії та культури, мілітаризації освіти. Водночас репресій зазнають українські педагоги і науковці, що відмовляються співпрацювати за окупаційними освітніми програмами.

Список використаних джерел

1. Адамович С. В. Руйнування освітнього середовища Півдня України державними органами рф на основі свідчень внутрішньо переміщених осіб (2022–2024 рр.). *Південний архів (історичні науки)*. 2025, (49). С. 5–12.
2. Адамович С. Руйнування освітнього середовища Харківської області державними органами рф на основі свідчень внутрішньо переміщених осіб (2022–2024 рр.). *Вісник Черкаського університету. Серія Історичні науки*. 2025. № 2. С. 47–54.
3. Діти війни. URL: <https://childrenofwar.gov.ua>.
4. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
6. Свистуха Д., Кльосова С. Шукали зброю та воїнів АТО. URL: <https://suspihne.media/226398-sukali-zbrou-ta-voiviv-ato-starosta-odnogoizsil-mikolaiivsini-rozprovila-pro-tizden-v-okupacii/>
7. 7 мільйонів дітей війни в Україні. URL: <https://saveschools.in.ua/en/>
8. Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation). URL: <https://www.icj-cij.org/case/166>
9. Esveld B., Kvitka K., Lokshyna T. (2024) Education in occupation: forced russification of the educational system in the occupied territories of Ukraine. URL: <https://www.hrw.org/uk/report/2024/06/20/388318>

10. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. Retrieved from: Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova | International Criminal Court (icc-cpi.int).

11. U.N. Economic and Social Council, Committee on Economic, Social and Cultural Rights. (1999). Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. General comment No. 13 (Twenty-first session, 1999). The right to education (article 13 of the Covenant). URL: <https://undocs.org/E/C.12/1999/10>.

12. Zamkowska I. The System of Education as an Instrument of War in the Russia-Instigated. Ukrainian Crisis International. *Journal of Education Reform*. 2024. P. 1–21.

13. Zhurzhenko T. Education Under Fire: The Ukrainian School System Under Occupation. Centre for East European and International Studies (ZOiS). 2022. URL: <https://www.zois-berlin.de/en/publications/zois-spotlight/education-under-fire-the-ukrainian-school-system-under-occupation>.

АКСЬОНОВА Наталія Володимирівна,
завідувач кафедри українознавства
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна,
кандидат історичних наук, доцент

АРХЕТИП ПРАЩУРІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ

Оскільки українці є моноетнічною нацією, в якій питома вага етнічного походження громадян переважає дві третини саме українське корінне населення держави, то формування національної ідентичності у більшості відбувається за допомогою вертикальної трансмісії: культурні цінності, уміння, вірування передаються від батьків і до дітей. Виходячи з цього усі попередні покоління українців для нації є не тільки міфологічним втіленням архетипу прашурів, а й джерелом дієвих, практичних вмінь, що ґрунтуються на засвоєнні поведінки в тих природньо-географічних умовах, в яких склався етнос.

Українська нація та український етнос на відміну від багатьох народів мають тотожну структуру ідентичності. Попри те, що ідентичність етносу ґрунтується на певній системі об'єктивних відмінностей – антропологічний тип, мова, релігійні догмати, традиційна обрядовість, а основою національної ідентичності виступають ознаки, значно менш об'єктивні – свідомість, політична воля, громадянство [4, с. 18].